
Primul conducător al Instituției Centrale de Statistică din România modernă, promotor al „emancipării economice a națiunii”: Dionisie Pop Marțian* (1829 - 1865)

Conf. univ. dr. Daniela Elena ȘTEFĂNESCU

Universitatea “Spiru Haret”

Maria SILIVESTRU

Institutul Național de Statistică

Evocăm, în galeria „Marilor oameni” ai Statului Român, personalitatea și activitatea remarcabilă a lui **Dionisie Pop Marțian**, pe de o parte în domeniul statisticii și, pe de altă parte, ca promotor al educației și instrucției în România modernă.

Dionisie Pop Marțian, în opinia noastră, este una din cele mai proeminente personalități ale României moderne, ale gândirii economice românești, dar și un organizator și realizator pe tărâmul economic practic.

Dionisie Pop Marțian a terminat studiile la Viena (Facultatea de Științe Juridice și cea de Științe Politice) în anul 1857, fiind bursier al Arhiepiscopiei de Blaj.

La București, susținut de Nicolae Kretzulescu (1812-1900) ministrul de finanțe de la acea vreme, **Dionisie Pop Marțian** propune guvernului înființarea unui **Birou statistic**, convins fiind de imposibilitatea cunoașterii situației economice în lipsa unei statistici organizate.

Statistician și economist, Dionisie Pop Marțian este considerat drept inițiator al școlii economice protecționiste. **Cea mai semnificativă „protecție” susținută de Marțian a fost cea împotriva ignoranței.**

* Activitatea de excepție a lui Dionisie Pop Marțian, în diferite domenii, a fost evidențiată recent la Simpozionul “Personalități marcante ale învățământului din România modernă”, organizat de Facultatea de Relații Internaționale, Istorie și Filozofie din cadrul Universității “Spiru Haret”- București.

A fost primul director al Oficiului Central al Statisticii din România. Dionisie Pop Marțian a organizat primul Recensământ modern din România (1859/1860). A propus **înființarea unei catedre de economie politică, absolut necesară pentru propagarea științelor economice moderne**. Catedra a fost în final scoasă la concurs de către Eforia Școalelor din București, dar mașinațiile politice ale vremii l-au împiedicat să o ocupe pe motiv că era „singurul candidat”.

O contribuție importantă adusă de Marțian gândirii economice românești a fost cea legată de ideea de „*capital uman*”, pe principiul că „*educația trebuie să fie învățământul vieții*”. Despre instrucția și educația economică spunea că este „*garanția integrității naționale*”, că este imperativă crearea de școli comerciale și a unui învățământ politehnic adaptat cerințelor industriei și că „*munca în serviciul științei asigură triumful omului asupra naturii*”. A susținut înființarea de școli specializate, de cursuri pentru adulți, de muzee industriale, laboratoare, biblioteci și, mai ales, a pledat pentru organizarea unui institut politehnic pentru științele reale aplicate meseriilor, manufacturilor și artelor.

Marțian rămâne „*un crainic al emancipării noastre economice, un adevărat antemergător, deschizător de drumuri noi*”, pentru Statul Național Român modern ce se înfăptuia atunci, se reorganiza și se consolida, își crea instituțiile moderne după modelul european, afirma profesorul Slăvescu (1891 – 1977, economist, om politic român, membru titular al Academiei Române).

În primul rând se cuvine consemnată concepția lui neechivocă potrivit căreia **statistica este o știință socială**, al cărui obiect îl formează cercetarea cantitativă a tuturor faptelor, proceselor și fenomenelor care se desfășoară în cadrul societății umane și al cărui obiectiv constă în descoperirea legităților și legilor care stau la baza dezvoltării sociale.

Marțian a căutat să răspândească în cercuri cât mai largi convingerea lui că **statistica este o știință**. El a subliniat necesitatea cunoașterii statisticii de către aparatul de stat, scriind că *nicio cunoștință nu se poate dispensa de cunoașterea datelor statistice*, scop pentru care Marțian a solicitat **introducerea statisticii ca obiect de învățământ în gimnazii și în școlile de drept**, cât și **înființarea unei biblioteci de specialitate**.

D. P. Marțian a propus **înființarea unor catedre de statistică** la Facultatea de Drept, în cadrul căreia trebuia să se înființeze și o catedră de economie politică. Pentru a se putea prezenta la concurs, Marțian scrie, în anul 1850, lucrarea de economie politică „*Studii sistematice în economia politică*”. Cu toată însuflețirea lui Marțian și cu toate insistențele și demersurile lui, nu ocupă această catedră, din cauza intrigiilor de culise ale politicienilor din acea vreme.

Proprile lui mărturisiri: „Deși contrariat de împrejurări, am deschis un curs gratuit de economie publică într-o casă particulară; am tipărit începutul unei serii de studii sistematice în economia politică și prin presa periodică am opinat în chestiuni ale economiei naționale, care stau la ordinea zilei. Programa silințelor mele am expus-o în precuvântarea publică, sub titlul de economie socială...”

Strădania lui Dionisie Pop Marțian de emancipare intelectuală a românilor prin răspândirea ideilor economice s-a evidențiat în elaborarea unui curs de „**Economie socială**” (1858), în articole și studii cu teme economice, precum în editarea „**Analelor Economice**” și „**Analelor Statistice**” în care publică aproximativ 90 de studii, articole și analize.

„**Economia Socială**” este considerată ca fiind primul Manual românesc de economie politică apărut în limba română în țara noastră. Lucrarea, scrisă anume în vederea unui concurs universitar, suferă de influența puternică a manualelor economiștilor de seamă ai vremii și, în special a operei profesorului său de la Viena, Lorenz von Stein, dar își păstrează și astăzi însemnătatea în istoria gândirii economice românești. Autorul anunța că ea “*nu e decât numai începutul unei activități mai estinse, țintitoare la o serie de întreprinderi, cu scopul de a generaliza principiile raționale în viața economică-politică a națiunii noastre*”.

Dionisie Pop Marțian a socotit că „*materialul statistic trebuia pus la îndemâna tuturor [...] nu trebuia neglijată valorificarea pe cât posibil a datelor statistice existente*”. În **Analele Statistice ale României**, s-a subliniat caracterul de știință de sine stătătoare a statisticii. Se remarcă, printre altele, prezentarea în Anale a Istoriei Oficiului statisticii și a lucrărilor Congresului statisticii de la Londra (1860), cât și rubrica: Răspunsuri amicilor și inamicilor statisticii noastre; a evenimentelor principale economice, înțelegerea moștenirii din trecut și a nevoilor prezentului, criza comercială, despre reforme, creditul ipotecar, studii de administrație agricolă și industrială, daunele produse la case, vite etc. de accidentele climatice, prețul celor mai necesare alimente, cât și alte teme și evenimente din activitățile desfășurate. Tot în Analele statistice, D. P. Marțian a publicat materiale statistice cu privire la realizarea sarcinii foarte grele a organizării unui Recensământ al populației. Publicația păstrează un caracter quasi oficial bine marcat.

În „**Analele Economice**” s-au publicat mai mult studii și cercetări asupra celor mai diverse probleme la ordinea zilei, toate actele oficiale cu caracter economic elaborate în cursul unui an: legi, ordonanțe, rapoarte etc. Articolele și studiile, din care nu lipsește critica severă, deși obiectivă, asupra Actelor Guvernului, au mai degrabă un caracter de publicație privată.

Cele două reviste create și conduse de către D. P. Marțian constituie

“primele publicații economice și financiare ce au apărut în România și reprezintă astăzi o adevărată arhivă de cel mai mare interes istoric și documentar pentru epoca în care au apărut” apreciază Victor Slăvescu.

Ambele publicații sunt “adevărate tezaure de documentație pentru viața economică a României din timpul lui Cuza-Vodă (1860-1865). Nu se va putea scrie niciodată o istorie economică a țării noastre, cu privire la această perioadă de organizare pe baze moderne, fără sprijinul celor două publicații ale lui D. P. Marțian” a afirmat Victor Slăvescu.

Într-un studiu dedicat activității și gândirii economice a lui Dionisie Pop Marțian, academicianul N.N. Constantinescu (1920-2000) considera că opera economică a lui Marțian poate fi grupată în cinci filoane distincte:

- *Opera teoretică generală*, menită a servi românilor la înțelegerea, promovarea și apărarea interesului economic național;
- *Analiza problemelor economice și sociale* românești în vederea găsirii de soluții;
- *Pregătirea intelectuală* și crearea unui sistem instituțional modern de statistică;
- Scoaterea în evidență a *implicațiilor teoriilor și politicilor economice străine asupra României*;
- Crearea unor *publicații economice și statistice profesionale românești*, care să propage ideile economice în societatea românească.

Marțian a reprezentat „**un crainic al emancipării noastre economice, un adevărat antemergător, deschizător de drumuri noi**” aprecia academicianul Slăvescu. „*Cine citește paginile lui nu-și poate stăpâni viziunea în fața intuiției cu care el a întrevăzut fireasca dezvoltare a neamului nostru pe tărâmul economic. Și astăzi aceste pagini sunt perfect valabile căci cuprind adevăruri corespunzătoare intereselor și năzuințelor noastre.*”

Misiunea lui Marțian era clară: „*propagarea științelor economice prin grai și scris*”.

D. P. Marțian a participat în 1857 ca simplu observator la Congresul Internațional de Statistică de la Viena, însușindu-și o serie de învățăminte utile pentru activitatea sa viitoare din țară. În legătură cu participarea sa la Congres, afirma: “*Niciodată nu am simțit mai mare umilire națională ca în Congresul Statisticu din 1857, unde toate staturile europene erau reprezentate, până și Turcia raporta înființarea unui Oficiu statisticu. Numai și numai guvernele române lipseau de a dovedi că sunt europene.*” (“Analele Statistice ale României” - 1860). Întors la București, face toate demersurile necesare înființării unui Birou statistic, mai ales în urma Unirii, în timpul lui

Alexandru Ioan Cuza (1820-1873) ales domnitor în ambele principate. Textul prin care cerea înființarea **Biroului de statistică** poartă data de 17 februarie 1859, fiind adresat Ministerului de Interne, prilej cu care Marțian și-a expus programul de organizare a statisticii oficiale din Țara Românească. Programul includea printre altele: elaborarea unei statistici generale a țării, precum și pe principalele ramuri ale administrației de stat; instruirea celor care urmau să întocmească statisticile pe ramuri și elaborarea formularelor tabelare; oglindiera statistică a progreselor realizate în agricultură, manufactură, comerț, arte, științe etc.; întocmirea de tabele privind mișcarea prețurilor; o publicație periodică „pentru economia națională și statistica ei”; publicare unui Anuar statistic-administrativ; organizarea de Registre de stare civilă; introducerea de evidențe statistice în comune, orașe, judecătoria, vămi etc., astfel încât „toate funcțiile publice făcându-și statistica lor, guvernul să aibă întotdeauna un minut al privire autentice asupra oricărei stări locale și funcțiuni” (Costin Murgescu, 1919-1989, economist român, membru corespondent al Academiei Române).

D. P. Marțian concepea Biroul statistic ca având multiple sarcini, ceea ce făcea ca această instituție să devină o pârgie principală de informare și de prezentare a datelor statistice guvernului.

Memoriul lui Marțian s-a rezolvat în aprilie 1859, când Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a aprobat organizarea Serviciului statistic pentru întreaga țară, prin Decretul Domnesc nr. 117 din 28 aprilie 1859. În postul de șef al Serviciului de statistică din Muntenia a fost numit D. P. Marțian.

Vocația de promotor instituțional îl plasează pe Marțian alături de alte personalități emblematică ale secolului al XIX-lea: în 1859, Dionisie Pop Marțian este numit șef al **Oficiului central statistic din Țara Românească**; Ion Ionescu de la Brad (1818-1891) ocupa postul de șef al Direcției de statistică a Moldovei, cei doi procedând, fiecare, la efectuarea în 1859-1860 a Recensământului, rezultatele fiind publicate în „Analele statistice pentru cunoștința părții Muntene din România” (1860-1864) și în Lucrările statistice ale Moldovei. În 1852 Principatele fiind unite, cele două oficii statistice se contopesc, sub direcția lui Pop Marțian într-un **Oficiu central de statistică administrativă**. E remarcabil faptul că acești statisticieni începători, ca și cei care i-au urmat de altfel, au fost „oameni de știință de o adevărată valoare” (Stahl, 2002). În rolul de ctitor al statisticii din Țara Românească, Dionisie Pop Marțian s-a angajat într-o „chinuitoare muncă de pionierat, pe care a desfășurat-o cu energie, criticând cu vehemență erorile aparatului neexperimentat cu care lucra și apărându-și cu egală vehemență opera împotriva celor care nu-i înțelegeau importanța și care nu erau nici puțini, nici fără prestigiu politic în epocă ” (Murgescu, 1987).

D. P. Marțian fixase, ca obiectiv imediat al Oficiului de Statistică, efectuarea Recensământului populației, pentru a constata numărul exact și starea economică a țării. Recensământul populației din 1859/1860 a fost prima înregistrare efectuată simultan în Moldova și Țara Românească, prin care au fost urmărite aspecte demografice și cu caracter economico-social și rămâne cea mai importantă lucrare statistică efectuată de Marțian.

Organizat în condiții bune în raport cu împrejurările obiective în care urma să se efectueze (printre altele D. P. Marțian obținuse înființarea posturilor permanente de raportori statistici județeni, comisii de recensământ după importanța localităților, făcuse o vie propagandă în toată țara), recensământul populației a furnizat datele necesare cunoașterii structurii populației în funcție de caracteristicile ei principale: demografice, economice și sociale. În luna octombrie 1859, D. P. Marțian redactează numeroase instrucțiuni metodologice privind modul în care urma să fie înregistrată populația, a averii și a ocupației locuitorilor, publicate sub titlul „*Instrucțiunile privitoare la recesiunea generală a Țării, 1859*”.

Populația luând cunoștință din publicații despre efectuarea recensământului, temându-se de el, pentru ca nu cumva în urma efectuării lui, aflându-se adevărata lor stare, să fie supuși la noi taxe, lansează o seamă de zvonuri, menite să ducă la compromiterea lui. Pentru a combate aceste zvonuri, Marțian scrie în noiembrie 1859, un articol prin care arată adevăratul scop al recensământului. Teama populației era determinată de faptul că în trecut prin diversele **Catagrafii** se urmărea, în primul rând, problema impunerilor fiscale.

D. P. Marțian a conceput prin recensământul populației, o cercetare statistică de proporții mult mai mari decât vechile Catagrafii. Acesta arată că în România, spre deosebire de țările avansate din Apus, lista datelor statistice asupra situației economice au impus ca recensământul populației să aibă o sferă mai mare de probleme, ele trebuind să cuprindă, pe lângă numărarea populației pe sexe, vârstă, stare civilă, profesiune și starea materială a fiecăruia și “puterile lucrătoare” și producția lor.

Recenzorii statisticii au fost recrutați dintre tineri intelectuali, care și-au dat concursul pentru efectuarea înregistrărilor. Marțian a pregătit singur personalul tehnic necesar, care, la rândul lor, au inițiat pe membrii comisiilor statistice județene.

D. P. Marțian a întocmit, cu sprijinul comisiilor județene înființate, formulare și tabele statistice, în număr de 8, conținând fiecare aproximativ 50 de coloane. S-au înregistrat o serie de date și informații privind populația țării din toate punctele de vedere.

Recensământul a fost fixat să înceapă la data de 15 noiembrie 1859 și să se termine la 15 ianuarie 1860. Din cauza greutăților întâmpinate pe teren

termenul s-a prelungit cu 2 luni. Populația nu era pregătită cum să răspundă, datele se culegeau cu mare greutate. Nu o dată, majoritatea recenzorilor, care pe lângă condițiile grele de muncă, fiind iarnă, trebuiau să se deplaseze din sat în sat și din casă în casă, fără mijloace de transport și plătiți destul de prost, lăsau lucrările neterminate. De multe ori a trebuit să intervină Marțian personal, care prin exemplul său de devotament și abnegație față de efectuarea recensământului, să antreneze și să mobilizeze pe cei care lăsaseră lucrările neterminate. Datorită activității deosebite depuse de D. P. Marțian, **primul recensământ al populației** a putut fi dus la bun sfârșit.

Recensământul efectuat are meritul că a oferit, pentru prima dată, un bogat material de date cu privire la structura economică a țării, al numărului și ocupațiile populației, într-o perioadă când se desfășurau unele reforme economice și politice foarte importante pentru dezvoltarea economică a Principatelor Române. Rezultatele obținute au fost prezentate în „Analele statistice”.

Merită subliniată convingerea lui D. P. Marțian în exactitatea datelor demografice și rezervele pe care el le face cu privire la gradul de aproximație a cifrelor privitoare la aspectele economice. D. P. Marțian era convins că rezultatele pot oferi „oamenilor de stat ai prezentului și istoriei cifrele de care are trebuință pentru înțelegerea evenimentelor”.

Conștient că prin recensământul populației nu a reușit să realizeze decât o imagine fragmentată a stadiului de dezvoltare economică și socială a țării, D. P. Marțian întreprinde, în cursul anului 1863, un **Recensământ al întreprinderilor industriale** – al „**Stabilimentelor industriale**” din România. Conceput după un plan bine pus la punct, în chestionare s-a înregistrat un număr important de date cu privire la: amplasarea întreprinderilor, naționalitatea proprietarilor, anul înființării, durata activității, cantitatea și valoarea materiilor prime întrebuițate, producția și valoarea ei, numărul lucrătorilor și salariile zilnice plătite.

În organizarea Recensământului întreprinderilor, D. P. Marțian a stabilit ca unitate de observare „Stabilimentul industrial” fiind înregistrate toate unitățile industriale, indiferent de mărimea lor, de forța de muncă utilizată, valoarea utilajului etc.

D. P. Marțian a inițiat și întocmirea de lucrări statistice privind mișcarea naturală și migratorie a populației, dezvoltarea agriculturii, prețurile, comerțul interior, comerțul exterior și din domeniul justiției, medico-sanitar etc. căutând să ofere guvernului un instrument eficace și operativ, „o privire autentică a tuturor stărilor generale și locale”.

La următorul Congres de Statistică (Berlin, 1863), Marțian a luat parte ca delegat oficial al României, prezentând un amplu Raport asupra

stadiului de dezvoltare a statisticii din țară. Arăta că “...vom avea în curând o statistică destul de completă pentru ca guvernul să poată întemeia pe datele ei reformele pe care țara le așteaptă cu o vie nerăbdare...căci... statistica este singurul tărâm sigur pe care un guvern prevăzător trebuie să întemeieze rațiunea reformelor sale”.

D.P. Marțian a văzut în statistică „barometrul bunăstării sau a neajunsurilor noastre sociale” și baza „reformelor pe care țara le așteaptă cu o vie nerăbdare”, „lumina industriei și a comerțului”, o imagine cifrică a întregii dezvoltări sociale a României.